

ŻYWNOŚĆ EKOLOGICZNA ELEMENTEM PRZEMIAN W ROLNICTWIE ORAZ ZDROWEGO STYLU ŻYCIA

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie aktualnego stanu rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem województwa podkarpackiego. Ponadto wskazanie wpływu rolnictwa ekologicznego na zmiany zachodzące w sposobie gospodarowania na wsi i ochronie środowiska oraz przedstawienie różnorodnych korzyści związanych z produkcją żywności ekologicznej. W artykule skoncentrowano się głównie na korzyściach związanych z rozwojem produkcji ekologicznej, jako alternatywy dla rolnictwa konwencjonalnego i wzrostu bezpieczeństwa żywnościowego zgodnie z wymogami prawa. Problematyka dotyczy również przedstawienia motywów i barier decydujących o wyborze przez konsumentów żywności produkowanej metodami ekologicznymi a konwencjonalnymi.

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, żywność ekologiczna, ochrona środowiska, województwo podkarpackie

ECOLOGICAL FOOD AS A COMPONENT OF CHANGE IN AGRICULTURE AND HEALTHY LIFESTYLE

Summary

The purpose of this article is to present the current state of development of ecological agriculture in Poland, with a particular focus on the Podkarpackie Province. The article indicates the impact of organic farming to changes occurring in the management of the countryside and environmental protection, and presents a variety of benefits associated with the production of ecological food. Furthermore, this study shows the main benefits related to the development of ecological production as an alternative to the conventional agriculture and increase in food security as required by law. Some issues apply also to present motives and obstacles which are crucial for consumers when choosing food produced either ecologically or conventionally.

Keywords: ecological agriculture, ecological food, environmental protection, Podkarpackie Province

1. Wprowadzenie

Brak równowagi ekologicznej we współczesnym świecie jest odczuwalnym problemem w wielu krajach, dlatego też poszukuje się różnych sposobów, które mogą zapobiec zanieczyszczeniu środowiska przyrodniczego i żywności. Niebezpieczny dla środowiska jest nie tylko przemysł, ale także rolnictwo, w którym stosowane są nawozy sztuczne oraz toksyczne środki ochrony roślin. Niestety, są one głównym i nieodłącznym elementem rolnictwa intensywnego, którego celem jest wysoka wydajność i maksymalny

zysk. Wynikiem tego jest ubożenie walorów krajobrazowych środowiska naturalnego, niszczenie wód powierzchniowych i gruntowych, degradacja oraz erozja gleb. Działania takie prowadzą do utraty bioróżnorodności krajobrazowej, genetycznej i gatunkowej. Sytuacja ta jest nie do zaakceptowania, szczególnie w świetle zasady zrównoważonego rozwoju, jaka została przyjęta przez większość państw, również Polskę.

Od wielu dziesięcioleci poszukuje się nowych, lepszych sposobów gospodarowania w rolnictwie. Starania te zaowocowały wprowadzeniem i rozwojem rolnictwa ekologicznego (organicznego), które charakteryzuje się funkcjonowaniem zbliżonym do ideału gospodarki cyklicznej, czyli takiej, w której nie występują odpady, ponieważ każdy z nich jest istotnym surowcem w dalszym procesie technologicznym¹. Produkcja prowadzona przy pomocy metod ekologicznych, to sposób na uzyskanie produktu, w którym zostały zastosowane naturalne sposoby produkcji nienaruszające równowagi w przyrodzie. Dotyczy to każdego rodzaju i etapu produkcji roślinnej, chowu i hodowli zwierząt, akwakultury czy przetwórstwa.

Na półkach w sklepie możemy znaleźć coraz więcej produktów posiadających etykietę z logo „żywność ekologiczna”. Cena ich jest znacząco wyższa od pozostałych produktów żywnościowych, a jednak cieszą się one coraz większym zainteresowaniem. Można zatem wnioskować, że społeczeństwo zaczyna sobie uświadamiać, jak wiele zagrożeń niesie za sobą odżywianie wyrobami, które uzyskiwane są metodami konwencjonalnymi. Producenci żywności wysoko przetworzonej, aby zwiększyć wydajność i zminimalizować straty, stosują chemiczne środki zwalczające szkodniki, genetycznie modyfikują nasiona, by rośliny osiągały większą masę, a zwierzętom hodowlanym podawane są hormony i antybiotyki w celu zwiększenia ich odporności na infekcje. Metod takich nie stosuje się w ekologicznych gospodarstwach, w których głównym celem jest produkowanie żywności niezagrażającej zdrowiu ludzkiemu. Spożywanie produktów ekologicznych niesie korzyści dla zdrowia, gdyż swoją jakością i bezpieczeństwem zdrowotnym przewyższają żywność konwencjonalną. Zawierają one więcej składników niezbędnych do właściwego funkcjonowania organizmu ludzkiego, a także są wolne od większości substancji niepożądanych, negatywnie działających na zdrowie człowieka.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie aktualnego stanu rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem województwa podkarpackiego. Ponadto wskazanie na zalety związane z produkcją żywności ekologicznej oraz wpływu rolnictwa ekologicznego na zmiany zachodzące w sposobie gospodarowania w rolnictwie i ochronie środowiska. Problem dotyczy również przedstawienia w zarysie powiązań pomiędzy wyborem przez konsumentów żywności produkowanej metodami ekologicznymi a konwencjonalnymi.

2. Rozwój rolnictwa ekologicznego i uwarunkowania prawne

Rozwój rolnictwa ekologicznego nie jest wynikiem nagłej mody na życie i gospodarowanie zgodnie z naturą, ani też następstwem działań organów państwa, nie jest również plonem ostatnich lat, lecz ma blisko stuletnią historię. Początki rolnictwa

¹ M. Darlewska, A. Gawrońska-Kulesza, B. Rutkowska, I. Suwara, A. Wysmulek, *Produkcja roślinna*, cz. 3, Wydawnictwo REA, Warszawa 2010, s. 121.

ekologicznego związane są z inicjatywą obywatelską twórców, nowych naturalnych sposobów uprawy roślin i chowu zwierząt, a także z ruchami społecznymi, które wsparły te inicjatywy. Bardzo ważnym, aczkolwiek stosunkowo nowym elementem, dla rozpowszechnienia rolnictwa ekologicznego stało się zaangażowanie państwa zapoczątkowane w latach osiemdziesiątych XX w. w krajach Europy Zachodniej, a w Polsce pod koniec lat dziewięćdziesiątych².

Rolnictwo ekologiczne rozwinęło się jako alternatywa do żywności konwencjonalnej, gdy Polacy pragnęli dogonić jak najszybciej Zachód pod względem intensywności wytwarzanej żywności, co przekładało się na gorszą jej jakość. Struktura organizacyjna rolnictwa ekologicznego tworzona wówczas była przez organizacje pozarządowe, które skupiały również rolników ekologicznych³. Jest wiele podobieństwa w procesie kształtowania się rolnictwa ekologicznego zarówno w Polsce, jak też w innych krajach europejskich. W Polsce idee proekologiczne współtworzyła grupa składająca się z przedstawicieli różnych środowisk, dla których istotne było rolnictwo wolne od szeroko pojmowanej chemii.

Pod koniec lat osiemdziesiątych do propagowania ekologicznego rolnictwa zaczęły włączać się instytucje państwowe. Symboliczny początek tego procesu wiąże się ze stworzeniem prawnych regulacji w zakresie rolnictwa ekologicznego i objęcie go wsparciem finansowym. Jeszcze pod koniec lat dziewięćdziesiątych rolnictwo ekologiczne spotykało się z oporem, lecz z czasem nastawienie zaczęło się zmieniać, w wyniku czego w 1997 r. powstał Zespół ds. Rolnictwa Ekologicznego przy Ministrze Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, który w znaczny sposób przyczynił się do opracowania projektu ustawy dotyczącej rolnictwa ekologicznego. Dopiero przyjęcie ustawy o rolnictwie ekologicznym z 16 marca 2001 r. stało się przełomem w uznaniu tego typu rolnictwa. Ustawa uległa nowelizacji 20 kwietnia 2004 r. w związku z nowymi wymogami, jakie zaczęły obowiązywać w Polsce po wejściu do Unii Europejskiej⁴. Polskie regulacje prawne dotyczące gospodarowania metodami ekologicznymi zawarte są w Ustawie z 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz. U. z 2009 r., Nr 116, poz. 975) oraz w kilku Rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, m.in. z 11 lipca 2012 r. (Dz. U. z 19 lipca 2012 r., Nr 0, poz. 828) oraz z 18 marca 2010 r. w sprawie niektórych warunków produkcji ekologicznej (Dz. U. z 2010 r., Nr 56, poz. 348)⁵.

Unijne przepisy prawne opierają się, m.in. na Rozporządzeniu Rady nr 834/2007 z 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych (Dz. U. L. 189 z 20.07.2007 r., s. 1) oraz na Rozporządzeniu Rady w sprawie ekologicznej produkcji i etykietowania produktów ekologicznych, w którym przedstawiono zasady produkcji ekologicznej, logo oraz system znakowania. Obowiązują one od 1 stycznia 2009 r., jednak niektóre przepisy w zakresie znakowania produktów weszły

² M. Górny, *Ekorozwój wsi i rolnictwa*, Wydawnictwo Duszpasterskie Rolników, Włocławek 2002, s. 14.

³ B. Romankiewicz, J. Krupa, *Stan i perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w województwie podkarpackim*, [w:] *Ochrona środowiska w aspekcie zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego Pogórza Dynowskiego*, (red.) J. Krupa, T. Soliński, Wydawnictwo ZGTPD, Dynów 2012, s. 171-180.

⁴ J. Tyburski, S. Żakowska-Biemans, *Wprowadzenie do rolnictwa ekologicznego*, SGGW, Warszawa 2007, s. 24.

⁵ <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Rolnictwo-ekologiczne/Akty-prawne> (dostęp: 20.04.2013).

w życie dopiero 1 lipca 2010 r.⁶ Rozporządzenie z czerwca 2007 r. przedstawia jasno sprecyzowane cele, założenia oraz ogólne zasady produkcji ekologicznej, kierunek, w jakim rolnictwo ekologiczne powinno się rozwijać. Położono większy nacisk na ochronę środowiska, różnorodność biologiczną, wysokie normy ochrony zwierząt, niewykorzystywanie organizmów genetycznie modyfikowanych oraz dążenie do zrównoważonej działalności przy użyciu procesów biologicznych i mechanicznych.

Rozporządzenia Rady i Komisji Europejskiej mogą być w dowolnym momencie aktualizowane z powodu ciągłego rozwoju technologii, nauki i całego rynku ekologicznego. Aby wprowadzanie nowych zasad i włączanie niektórych wygasających części z obowiązujących wcześniej rozporządzeń było łatwiejsze, powzięto środki przejściowe. Rolnicy i przetwórcy, którzy stosują metody ekologiczne, oprócz prawodawstwa Unii odnośnie rolnictwa i produkcji ekologicznej, muszą mieć na uwadze ogólne zasady obowiązujące w zakresie produkcji i przetwórstwa produktów rolnych. Wynika z tego więc, że produkcję ekologiczną obowiązują te same zasady o regulacji produkcji, przetwórstwa, wprowadzania do obrotu, a także znakowania i kontroli, co żywność konwencjonalną.

3. Istota oraz korzyści z rolnictwa ekologicznego

Rolnictwo ekologiczne jest nieodłącznym elementem pełnego rozwoju, który potrzebny jest w osiągnięciu wielu celów ekologicznych, a zwłaszcza w dbałości o zachowanie zasobów naturalnych dla przyszłych pokoleń, wielorakość osiągniętych korzyści i celów ściśle nawiązujących do aktualnego i przyszłego sposobu gospodarowania.

Korzyści środowiskowe

Wiele korzyści środowiskowo-przyrodniczych pozwala na rozwój rolnictwa ekologicznego, głównie poprzez zwiększenie żyzności gleby i ochronę jej struktury. Bardzo często uznaje się, że zwiększona żyzność gleby oraz korzystny przy tym wpływ na rośliny i zwierzęta jest najważniejszym zadaniem rolnictwa ekologicznego. Rolnicy, chcąc zachować żyzność gleby, rezygnują ze środków chemicznych, gdyż stosowanie ich przez długi okres może prowadzić do degradacji gleby. W rolnictwie ekologicznym ważne jest nie tylko utrzymanie żyzności, ale ciągle jej zwiększanie przy pomocy czynników, takich jak: odpowiedni płodozmian, a także obieg materii organicznej. Szczególną rolę odgrywa tutaj płodozmian, ponieważ redukuje zachwaszczenie i ogranicza występowanie patogenów i szkodników. Rolnictwo ekologiczne zapobiega także erozji gleby, co wynika ze szczególnej wagi dla utrzymania odpowiedniej struktury gleby, dzięki dostarczaniu składników odżywczych⁷.

Gospodarstwa rolne traktuje się jako jednostki ekologiczne, na które składają się zarówno rośliny, jak i zwierzęta, inne organizmy (np. owady) oraz człowiek i to

⁶ http://ec.europa.eu/agriculture/organic/eu-policy/legislation_1#regulation (dostęp: 26.03.2013).

⁷ J. Krupa, *Determinanty zachowań konsumentów na rynku żywności ekologicznej w aspekcie ochrony środowiska*, [w:] J.R. Rak (red.), *Walory ekologiczne i turystyczne północnej części Euroregionu Karpackiego*, Wydawnictwo Muzeum Regionalnego w Brzozowie, Brzozów 2010, s. 327–340.

właśnie one wchodzą pomiędzy sobą w interakcje⁸. Układ ten wymaga przestrzegania wymogów środowiskowych i ściśle określonych zasad dla zachowania równowagi.

Ważne jest, że rolnictwo ekologiczne w niewielkim stopniu, w porównaniu z innymi systemami produkcji obciąża środowisko naturalne, ponieważ dostosowuje poziom produkcji roślinnej i zwierzęcej do samoistnych zdolności gospodarowania rolniczymi odpadami. Cechuje go nie tylko długotrwała ochrona i poprawa środowiska, ale także zmniejszenie skażeń i zanieczyszczeń, które powstają w wyniku działalności rolniczej.

Korzyści zdrowotne

Żywność, która pochodzi z rolnictwa ekologicznego, ma dużą jakość odżywczą. W przyjętych przez IFOAM założeniach rolnictwa ekologicznego najważniejszym z celów jest „wytwarzanie żywności o wysokich walorach odżywczych”. Podstawą tego rolnictwa jest przekonanie, iż największe znaczenie ma jakość żywności, a nie jej ilość. Pomimo iż cały system produkcji rolniczej podporządkowany jest temu założeniu, to jednak osiąga się go przez szczególne traktowanie gleby jako głównego i najważniejszego czynnika wpływającego na jakość wytworu. Ze względu na wysoką jakość żywność ekologiczna jest coraz częściej poszukiwana i bardziej ceniona przez konsumentów, bowiem oczekują oni gwarancji jakości i bezpieczeństwa w całym łańcuchu żywnościowym⁹. W ostatnich latach zdarzały się nadużycia i skandale na rynku żywności, przez co zwraca się szczególną uwagę na to, że żywność jest produktem wymagającym publicznego zaufania, a nie zwykłym towarem. Producenci żywności muszą podejmować starania w celu zwiększenia zaufania klientów do produktów, jakie oferują.

W obecnych czasach rolnictwo ekologiczne zyskuje wielu sympatyków, ponieważ w ich opinii w dużym stopniu spełnia oczekiwania bezpieczeństwa produktów żywnościowych i ich jakości. Kolejnym pozytywnym skutkiem zdrowotnym jest produkcja, która zapewnia jakość środowiska i długotrwałą ochronę. Rolnicy ekologiczni w trosce o stan środowiska przejawiają chęć dbałości o zdrowie konsumentów swoich produktów, jak i całego społeczeństwa. Można oczekiwać, iż dzięki temu, że stają się oni liderami rynków lokalnych, będą mieli wpływ na świadomość ekologiczną wśród pozostałych rolników oraz ludności wiejskiej¹⁰.

Korzyści ekonomiczno-społeczne

Metody produkcji ekologicznej, w porównaniu z metodami konwencjonalnymi, są bardziej pracochłonne, co prowadzi do pojawienia się dwóch skutków mających znaczenie na rynku pracy. Z jednej strony wzmożona pracochłonność pozwala utrzymać miejsca pracy na wsi, jednakże wzmożony nakład fizyczny nie przekłada się na produktywność, w porównaniu z niższymi nakładami na produkcję przez innych producentów rolnych,

⁸ W. Łuczka-Bakuła, *Rynek żywności ekologicznej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 33–35, 38–42.

⁹ J. Krupa, K. Krupa, *Rolnictwo ekologiczne czynnikiem gwarancji jakości żywności oraz zdrowia konsumenta*, [w:] *Transfer wiedzy i działań innowacyjnych w obszarze agrobiznesu. Uwarunkowania, mechanizmy, efekty*, (red.) S. Makarski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007, s. 458–479.

¹⁰ S. Żakowska-Biemans, *Rynek żywności ekologicznej w Polsce – szanse i możliwości rozwoju*, Wydawnictwo Ekonomiczne, Radom 2006, s. 19.

przy zachowaniu porównywalnych przez obie strony dochodów. W krajach rozwijających się, takich jak Polska, istnieje możliwość wykorzystania ekologicznych metod i zatrudnienia nadwyżki siły roboczej, jaka występuje na terenach rolniczych, a których nie można wykorzystać w innych dziedzinach gospodarki. Powodem utrzymywania się wysokiego poziomu bezrobocia na wsi jest brak dostatecznej liczby miejsc pracy poza rolnictwem. Wobec powyższego sposobem na zmniejszenie bezrobocia jest rozwój produkcji i przetwórstwa ekologicznego, a także działań związanych z sortowaniem, pakowaniem i dystrybucją żywności¹¹. Z drugiej zaś strony rolnictwo ekologiczne przez wyższy nakład pracy może skutecznie zapobiegać zjawiskom negatywnym w społeczeństwie, głównie emigracji ludności do miast, kiedy występuje niskie zatrudnienie w rolnictwie. Problem ten dotyczy głównie krajów wysoko rozwiniętych, gdzie zatrudnienie sięga 2-3%. Dalszy rozwój rolnictwa konwencjonalnego, opartego na intensywnych metodach produkcji, może powodować postępujące wyludnianie ludności na obszarach wiejskich i dalszy problem z zatrudnianiem. Problemowi temu można zapobiec dzięki zachęcaniu rolników do produkcji metodami ekologicznymi, które w dłuższej perspektywie będą zyskiwały na znaczeniu.

Kolejną korzyścią, jaką daje rolnictwo ekologiczne, jest niska energochłonność. Dzięki stosowaniu energooszczędnych nawozów i środków ochrony roślin, a także niskiemu poziomowi wykorzystywanego sprzętu mechanicznego, rolnictwo wymaga zdecydowanie mniejszego nakładu energii. Produkcja ekologiczna nie opiera się na nawozach i środkach ochrony, które są produkowane przez przemysł chemiczny zużywający do tego, m.in. energię, jak ma to miejsce w rolnictwie intensywnym, lecz na nawozach organicznych pochodzących z gospodarstw.

Inną korzyścią ekonomiczną rolnictwa ekologicznego jest także to, że charakteryzuje się ono, w porównaniu z rolnictwem konwencjonalnym, stosunkowo niższym poziomem wsparcia. Istnieją dwa powody, które mają wpływ na zmniejszenie stopnia obciążenia budżetu państwa i podatników: pierwszym powodem było wprowadzenie dotacji do rolnictwa konwencjonalnego wiele lat wcześniej niż do rolnictwa ekologicznego, natomiast drugim był mniejszy poziom dotacji w przypadku rolnictwa ekologicznego. Z punktu widzenia ekonomicznego charakterystyczny dla rolnictwa ekologicznego jest niski nakład z zewnątrz, czyli brak stosowanych środków chemicznych, samowystarczalność paszowo-nawozowa, czy też niski poziom dotacji.

Korzyści etyczne i estetyczne

Ważny wymiar etyczny ma gospodarowanie w zgodzie z prawami przyrody, środowiska naturalnego w rolnictwie ekologicznym. Przykładem tutaj jest zapewnienie zwierzętom odpowiednich warunków w pomieszczeniach gospodarczych. Rolnik ekologiczny, podejmując decyzje, kieruje się poczuciem odpowiedzialności za stan, w jakim znajduje się środowisko naturalne, biorąc pod uwagę, iż konieczne będzie zachowanie jego potencjału przez długi okres. Dlatego też w swoim postępowaniu szanuje wszystkie

¹¹ W. Sobczyk, *Substancje obce w żywności: żywność bezpieczna*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2000, s. 86-89.

wymagania, które dotyczą zachowania trwałości i zdolności ekosystemu do samodzielnego odnawiania się, co jest niezbędnym warunkiem egzystencji przyszłych pokoleń.

Rolnictwo ekologiczne wiąże ze sobą również korzyści estetyczne, gdyż pozwala ono zachować zróżnicowany krajobraz przyrodniczy i kulturowy na obszarach wiejskich o szczególnych walorach estetycznych, czego przykładem jest różnorodność gatunkowa, zadrzewienia ochronne, stawy czy sadzawki. Przeciwdziała zubożeniu tego krajobrazu, wywoływanego przez gospodarstwa intensywne z produkcją monokulturową¹².

Rozwój w rolnictwie dwóch systemów gospodarowania, tj. ekologicznego i konwencjonalnego wiąże się z różnymi korzyściami dla gospodarki, środowiska przyrodniczego i społeczeństwa. Obecnie zachodzi większa potrzeba współistnienia obu systemów ze skłonnością do wzrostu rolnictwa ekologicznego przez wzgląd na wzrost zagrożeń środowiskowych dla organizmu ludzkiego. Warto mieć na uwadze również to, że rolnictwo ekologiczne, które reprezentuje alternatywny sposób produkcji, wpływa pozytywnie na dotychczasowe podejście do problemu, jakim jest stosowanie środków chemicznych w rolnictwie konwencjonalnym. Współczesny konsument oczekuje od producentów żywności gwarancji, jaką jest bezpieczeństwo zdrowotne, przez co rolnictwo ekologiczne zyska jeszcze więcej zwolenników, ale można także oczekiwać, że jednocześnie wymusi to na konwencjonalnych producentach podejmowanie wysiłku w celu polepszenia jakości ich produktów.

4. Stan i perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce i województwie podkarpackim

Najnowsze badania wskazują, że w Polsce systematycznie rozwija się rolnictwo ekologiczne, czego dowodem jest zwiększająca się liczba gospodarstw ekologicznych i agroturystycznych serwujących produkty ekologiczne. Z raportu podsumowującego rok 2011 wynika, iż objętych kontrolą organów wydających certyfikaty było około 23,5 tys. gospodarstw ekologicznych. Stanowiło to blisko piętnastoprocentowy wzrost w porównaniu z 2010 r. Takie same relacje liczbowe były w roku 2009, gdy liczba gospodarstw ekologicznych wynosiła ponad 17 tys. i stanowiło to również piętnastoprocentowy wzrost w porównaniu z 2008 r.¹³

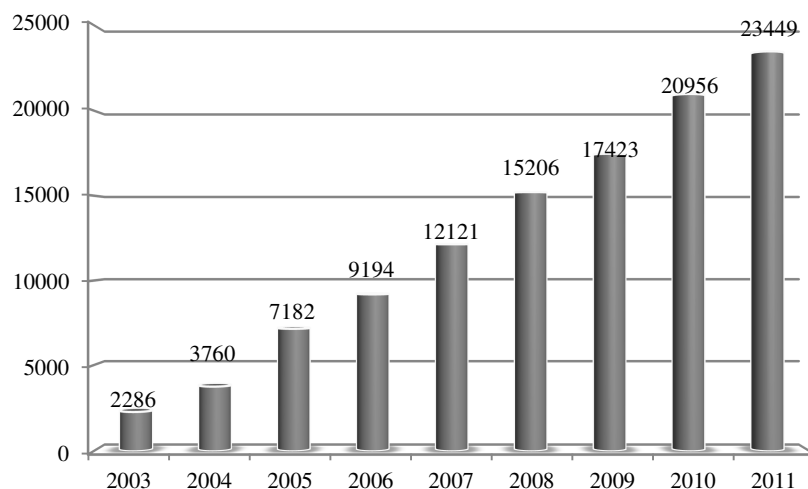
W Polsce liczba gospodarstw ekologicznych wzrasta z każdym rokiem. W 2007 r. było ich ok. 12,1 tys., w 2008 wzrosło do 15,2 tys., w 2009 liczba gospodarstw wynosiła 17,4 tys., w 2010 było ich 20,9 tys., a w roku 2011 zarejestrowano 23,4 tys. gospodarstw ekologicznych (wykres 1)¹⁴.

¹² H. Norberg-Hodge, S. Gorelick, T. Merrifield, *Powrót gospodarki żywieniowej do korzeni. Lokalne alternatywy wobec globalnego przemysłu rolnego*, „Zielone Brygady”, Kraków 2007, s. 101-105.

¹³ <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Rolnictwo-ekologiczne/Rolnictwo-ekologiczne-w-Polsce> (dostęp: 15.04.2013).

¹⁴ <http://www.ijhar-s.gov.pl/raporty-i-analizy.html> (dostęp: 15.04.2013).

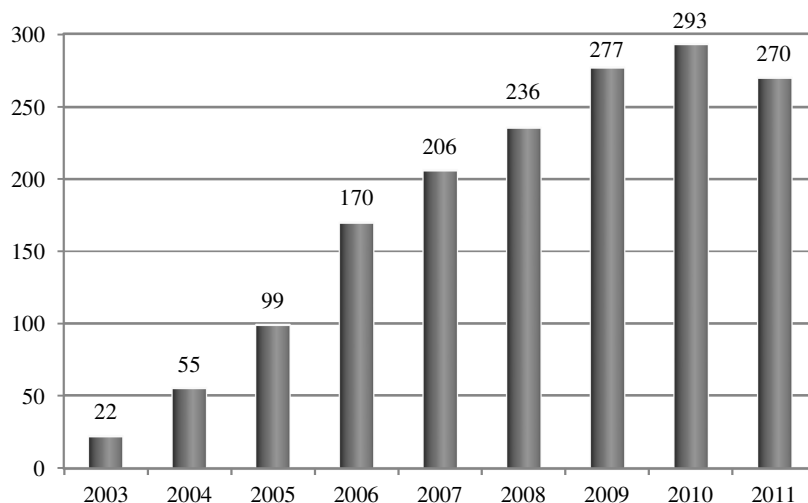
Wykres 1. Liczba gospodarstw w systemie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2003–2011

Źródło: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Również przetwórstwo żywności ekologicznej odnotowało w ostatnich latach znaczny wzrost. W 2007 r. przetwórci ekologiczni w Polsce było 206, rok później – 236, w 2009 r. – 277, kolejnego roku liczba wzrosła do 293, natomiast w 2011 r. liczba przetwórci ekologicznych spadła do 270 (wykres 2).

Wykres 2. Liczba przetwórci w systemie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2003–2011

Źródło: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Znaczną ilość z ogółu przetwórci, które działały w latach 2009–2011, stanowiły przetwórcie owoców i warzyw – 44% ogółu. Prawie jedna czwarta przetwórci zajmowała

się produkcją innych artykułów rolno-spożywczych. Przetwórnice związane z przemiałem zbóż stanowiły ok. 20%, przetwórnice ekologicznej kawy i herbaty – 7%, przetwórnice mięsne – 6,6%, a związane z mleczarstwem – 2,4%.

W Polsce w 2011 r. przeważająca ilość gospodarstw ekologicznych zlokalizowana była w woj. zachodniopomorskim i wynosiła 3065. Drugim regionem co do liczby ekologicznych gospodarstw rolnych było woj. warmińsko-mazurskie (3033), trzecim podlaskie (2440). Użytki rolne uprawiane metodami ekologicznymi zwiększyły swoją powierzchnię w 2011 r. do 605 519,61 ha i stanowiło to ok. 10% wzrostu. Największa ilość gruntów pod ekologicznymi uprawami była kolejno: w woj. zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim oraz podlaskim. Dokładne dane przedstawiono w tabeli 1.

Konwencjonalni producenci rolni to zdecydowana większość, w porównaniu z producentami ekologicznymi. W latach 2009–2011 stanowili oni 98% ogółu producentów. Pozostała część to importerzy produktów ekologicznych z krajów trzecich, którzy stopniowo wprowadzali je na rynek polski. W 2011 r. rolnictwo ekologiczne nastawione było głównie na produkcję roślinną, co stanowiło aż 70%, pozostała część dotyczyła produkcji zwierzęcej. Tego roku zanotowano również największy udział łąk i pastwisk (42%) w powierzchni użytków rolnych objętych uprawami ekologicznymi. W mniejszej ilości były to uprawy roślin na paszę oraz zboża.

Tab. 1. Powierzchnia upraw rolnych, liczba gospodarstw oraz przetwórnice ekologicznych znajdujących się w systemie rolnictwa ekologicznego w podziale na województwa w 2011 r.

Województwo	Powierzchnia upraw rolnych [ha]	Liczba ekologicznych gospodarstw rolnych	Liczba przetwórnice ekologicznych
dolnośląskie	45 546,46	1322	11
kujawsko-pomorskie	8375,92	371	12
lubelskie	34 837,06	2065	28
lubuskie	44 259,36	1081	6
łódzkie	8746,31	478	12
małopolskie	21 395,76	2138	23
mazowieckie	50 099,85	2140	54
opolskie	2702,87	86	1
podkarpackie	32 358,46	2045	20
podlaskie	52 065,94	2440	6
pomorskie	27 356,53	793	11
śląskie	6786,72	238	13
świętokrzyskie	14 300,99	1296	9
warmińsko-mazurskie	98 473,08	3033	7
wielkopolskie	38 434,35	888	41
zachodniopomorskie	119 779,95	3065	16
Razem	605 519,61	23 479	270

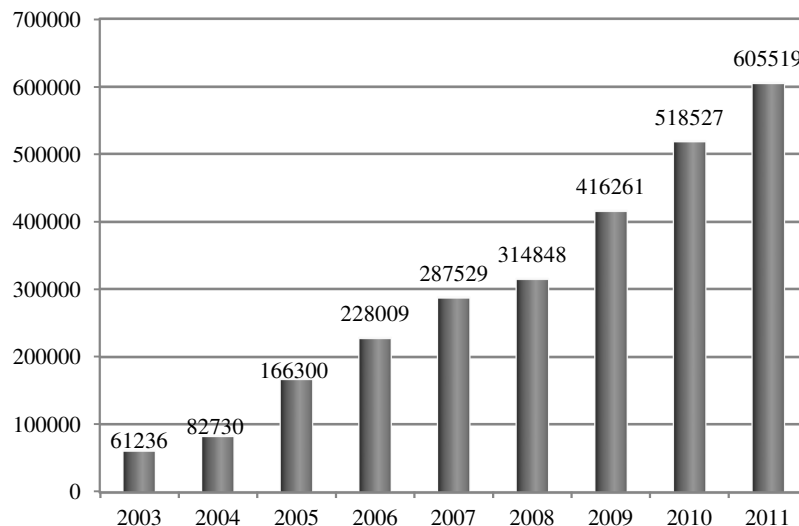
Źródło: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Wzrost powierzchni upraw również potwierdza rozwój produkcji ekologicznej. Przeciętna powierzchnia gospodarstw ekologicznych wynosi 5–10 ha, jednak największe gospodarstwa osiągają powierzchnię powyżej 100 ha. Średnia powierzchnia gospodarstw ekologicznych wynosi prawie 26 ha, natomiast średnia gospodarstw konwencjonalnych

wynosi 10,36 ha¹⁵. W Polsce w 2011 r. działalność w zakresie rolnictwa ekologicznego prowadziły również firmy zajmujące się handlem produktami ekologicznymi (202), firmy zbierające rośliny dziko rosnące (40), importerzy sprowadzający produkty spoza UE (17), dostawcy kwalifikowanego materiału siewnego (11), pszczelarze (11).

W latach 2003–2011 powierzchnia użytkowa gospodarstw ekologicznych zwiększyła się 10-krotnie i obecnie jest to ok. 3,2% całej powierzchni, jaka jest użytkowana rolniczo w Polsce. Na wykresie 3 przedstawiono wielkość powierzchni upraw w systemie rolnictwa ekologicznego.

Wykres 3. Powierzchnia upraw użytkowych zgodnie z przepisami o rolnictwie ekologicznym w Polsce w latach 2003–2011

Źródło: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Podobnie jest z popytem na ekologiczną żywność wśród Polaków, którzy coraz chętniej ją kupują. Szacuje się, że wartość rynku produktów ekologicznych w Polsce osiągnie poziom ok. miliarda złotych do roku 2015¹⁶. Nawet kryzys gospodarczy nie ograniczył rozwoju ekologicznego rynku, a stało się tak dlatego, że konsumenci wciąż preferują produkty naturalne wysokiej jakości, nawet jeśli cena ich jest większa. Najbardziej widoczne jest to w dużych miastach, gdzie ekologicznych sklepów otwiera się najwięcej. Przybliżona ich liczba w Polsce to ok. 500.

Zapotrzebowanie na ekologiczną żywność w Polsce będzie się powiększać, w związku z czym szczególnie dla małych i większych firm ważną rolę odgrywać będzie przetwórstwo ekologiczne. Trend na ekologiczną żywność rozprzestrzenił się na cały świat, a w szczególności w krajach wysoko rozwiniętych, o zamożnych społeczeństwach.

¹⁵ http://www.wodr.poznan.pl/index.php?option=com_k2&view=item&id=2346 (dostęp: 18.04.2013).

¹⁶ <http://www.organicmarket.pl> (dostęp: 15.04.2013).

Częściej uwagę konsumentów zwraca również bezpieczeństwo żywności, a to może zapewnić certyfikowana żywność ekologiczna.

Województwo podkarpackie stanowi dobre miejsce dla rozwoju rolnictwa ekologicznego ze względu na specyfikę przyrodniczą i społeczną, opartą na wykorzystaniu praw rządzących przyrodą, bez używania nawozów sztucznych oraz chemicznych środków ochrony roślin. Szczególne znaczenie ma to na terenach chronionych, cennych przyrodniczo, jakie stanowią duży udział w powierzchni województwa i podkreślają jego wyjątkową atrakcyjność. Sprawia to fakt, że niemalże połowa województwa objęta jest ochroną przyrody w różnych formach.

Użytki rolne stanowią 54% całej powierzchni województwa, natomiast kolejne 40% to tereny zakrzewione lub zalesione. Średnia powierzchnia gospodarstwa w województwie podkarpackim wynosi tylko 3,93 ha i są to w większości małe rodzinne gospodarstwa przydomowe¹⁷. Region ten w 2011 r. w najniższym stopniu zużywał nawozy mineralne w porównaniu z innymi województwami. Zużycie wynosiło 55,4 kg/ha przy średniej krajowej 117,9 kg/ha. W zastępstwie tego stosuje się tutaj obornik jako źródło naturalnych nawozów, co jest podstawą nawożenia w gospodarstwach ekologicznych¹⁸.

Wyżej wymienione dane potwierdzają, iż Podkarpacie jest odpowiednim miejscem na rozwój rolnictwa organicznego, bo jak wiadomo produkcja wysokiej jakości wymaga nieskażonego środowiska oraz większych nakładów pracy. Rolnictwo ekologiczne jest wręcz pożądane na tym terenie, ponieważ nie zanieczyszcza wód gruntowych przez nawozy sztuczne, nie wyjaławia gleby oraz nie dochodzi do zatrucia wód powierzchniowych, a także zachowuje bioróżnorodność okolicy.

W tabeli 2 przedstawiono wzrost gospodarstw ekologicznych oraz ich powierzchnię w latach 2003–2011.

Tab. 2. Rozwój rolnictwa ekologicznego w woj. podkarpackim w latach 2003–2011

Rok	Producenci ekologiczni		Miejsce w kraju	Powierzchnia gospodarstw ekologicznych (ha)		Miejsce w kraju
	Kraj	Podkarpackie		Kraj	Podkarpackie	
2003	2286	288	III	61 236,1	9286,7	II
2004	3760	430	III	104 932,2	15 067,2	II
2005	7182	855	II	166 299,7	16 019,5	IV
2006	9194	1200	II	228 009,1	20 600,6	IV
2007	12 121	1592	II	287 528,4	27 046,7	III
2008	15 206	1911	II	314 921,2	28 670,5	III
2009	17 423	2050	II	416 261,4	30 875,0	V
2010	20 956	2127	IV	519 068,4	31 867,5	VIII
2011	23 449	2145	V	605 519,6	32 358,4	IX

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych

Województwo podkarpackie w latach 2005–2009 zajmowało II miejsce, zaraz po Małopolsce, pod względem liczebności ekologicznych gospodarstw. Nieco wolniej zwiększa się powierzchnia rolniczych upraw ekologicznych z racji mniejszych powierzchniowo

¹⁷ B. Romankiewicz, J. Krupa, *Stan i perspektywy rozwoju...*, op. cit., s. 171–180.

¹⁸ <http://www.podrb.pl/rolnictwo-ekologiczne/1403-na-podkarpaciu.html> (dostęp: 15.04.2013).

gospodarstw. Powierzchnia gospodarstw ekologicznych w woj. podkarpackim stale rośnie, a w roku 2011 wynosiła 32 358,4 ha, łącznie dla 2145 gospodarstw ekologicznych. Nie zawsze jednak przyrost gospodarstw równy jest wzrostowi produkcji ekologicznej towarów. Ze względu na niską produkcję zwierzęcą, duże powierzchnie użytkowe, tj. łąki i pastwiska z reguły były nieodpowiednio wykorzystane. Kolejnym problemem jest fakt produkcji wyłącznie na własne potrzeby przez mniejsze gospodarstwa.

Niewielkie gospodarstwa, niskie plony pozyskiwane w sposób ekologiczny prowadzą do tego, że uzyskiwanie większych partii tego samego rodzaju towaru wymaganego przez sklepy wielkopowierzchniowe bądź też duże zakłady przetwórcze jest prawie niemożliwe. Wprowadzenie bardziej pracochłonnych, a zarazem bardziej opłacalnych upraw warzywniczych bądź zielarskich dałoby szansę na stworzenie miejsc pracy w miejscach o dużym potencjale siły roboczej. Dzięki warunkom przyrodniczym i atrakcyjnym terenom turystycznym Podkarpacia dużą szansę ma rozwój działalności agroturystycznej połączonej z rolnictwem ekologicznym¹⁹.

5. Podstawowe wyznaczniki rynku produktów ekologicznych

Rynek żywności ekologicznej w naszym kraju, podobnie jak w większości krajów Europy Środkowej czy Wschodniej, znajduje się w początkowej fazie swojego rozwoju. W krajach tych, podobnie jak w Polsce, problemem jest niewielki popyt na produkty ekologiczne, mała ilość regularnych nabywców oraz słaby poziom wiedzy konsumentów na temat działań związanych z jakością produktów ekologicznych, tj. kontroli, certyfikacji czy charakterystycznego oznakowania.

Polska ma małe doświadczenie w dystrybucji ekologicznej żywności, w porównaniu z liderami, jakimi są Węgry czy Czechy. Przyczyną tego było późniejsze przyjęcie regulacji prawnych, które określały kryteria rolnictwa ekologicznego i znakowanie jego produktów. Rynek żywności ekologicznej jest niewielki i charakteryzuje się znacznym rozproszeniem i słabym dostosowaniem podaży do miejsca, gdzie występuje popyt. Duże rozproszenie produkcji z jednej strony wpływa na problem ze zbytem, co w dużym stopniu zniechęca rolników do prowadzenia gospodarstw ekologicznych, a z drugiej jest główną przyczyną słabo funkcjonującego obrotu hurtowego²⁰.

Obecnie polski rynek żywności ekologicznej szacuje się na wartość ok. 600 mln zł i przewiduje się, że będzie wzrastał przez następne dwie dekady. W porównaniu z rynkiem żywności tradycyjnej jego wzrost jest duży i wynosi ok. 20–30% w skali roku. Przyczyną tego jest większa świadomość Polaków o znaczeniu zdrowego odżywiania, a także ciągły wzrost liczby producentów ekologicznych. Z kolei według najnowszych badań przeprowadzonych przez Ośrodek Badań Opinii Publicznej na zlecenie firmy Organic Farma Zdrowia wynika, że jedynie 4% Polaków wie, czym jest żywność ekologiczna. Wielu badanych z założenia uważa, że polska żywność jest zdrowa, czyli nie zawiera związków chemicznych, konserwantów czy pestycydów. Pod względem wielkości spo-

¹⁹ A. Golonka, T. Skoczylas, *Rolnictwo ekologiczne alternatywą w produkcji żywności w województwie podkarpackim*, [w:] *Wielofunkcyjność obszarów wiejskich*, Materiały III Ogólnopolskiej Młodzieżowej Konferencji Naukowej „Młodzi naukowcy – praktyce rolniczej”, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2007, s. 211.

²⁰ W. Łuczka-Bakuła, *Rynek żywności ekologicznej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 174–176.

życia żywności ekologicznej w naszym kraju, w porównaniu z innymi krajami Europy Zachodniej, wypadamy słabo. Średnie spożycie żywności ekologicznej w krajach starej UE wynosi 3%, natomiast u liderów, takich jak Szwajcaria, Niemcy, Austria czy Dania wynosi 4–5% ogólnego spożycia żywności. W Polsce wynosi tylko 0,2% i powoli wzrasta.

Większość żywności, którą kupują Polacy w sklepach, pochodzi od krajowych producentów. Problemem w tej branży jest mała liczba przetwórci. W ostatnich latach zwiększyła się grupa rolników i producentów żywności ekologicznej, których jest ponad 20 tys., a także powierzchnia upraw, która wynosi ponad 0,6 mln ha. Niestety, przetwórci jest tylko 270, przez co polskie produkty są żywnością o niskim przetworzeniu. W związku z tym bardziej przetworzone produkty są importowane z krajów trzecich, a my płacimy za nie wyższą cenę²¹.

Zakupu żywności ekologicznej dokonuje się w trzech głównych miejscach. Pierwsze to bezpośrednia sprzedaż od rolników, gdyż wiele osób kupuje produkty u znanych sobie producentów żywności ekologicznej. Drugim źródłem są sklepy specjalistyczne, których w Polsce jest ok. 500, a ich liczba rośnie. Trzecim miejscem, gdzie można kupić żywność ekologiczną są hipermarkety, supermarkety oraz wiele sklepów delikatesowych. Należy również wymienić rozwijającą się sprzedaż żywności ekologicznej z wykorzystaniem Internetu, jednak ta forma nie jest jeszcze zbyt rozpowszechniona.

6. Żywność ekologiczna jako alternatywa dla rolnictwa konwencjonalnego

Rolnictwo konwencjonalne, które jest w dalszym ciągu dominujące, produkuje średniej klasy plony, przy jednoczesnym zanieczyszczeniu środowiska, a jego celem jest głównie uzyskanie jak największego zysku. Zagrożeniem dla zdrowia ludzkiego, zwierząt oraz szeroko pojętej przyrody, jest używanie w ogromnej ilości różnego rodzaju nawozów sztucznych, pestycydów, środków ochrony roślin oraz regulatorów wzrostu. Stosowanie chemizacji w gospodarce powoduje degradację środowiska naturalnego, a także skażenie wód, zarówno powierzchniowych, jak i gruntowych. Erozja gleby również spowodowana jest konwencjonalnym rolnictwem, które wspomaga swoją pracą ciężką chemizacją.

Pozyskiwanie niskiej jakości produktów paszowych, a także żywności, będące wynikiem zachwianej równowagi w gospodarce konwencjonalnej, prowadzi często do zatrucia i przewlekłych chorób u ludzi i zwierząt. Efekt taki jest spowodowany nagromadzeniem w tych wyrobach szkodliwych substancji, pozostałości po środkach ochrony i nawozach. Bywa tak, że skażone arsenem oraz kadmem nawozy fosforowe są dodawane jako składnik do pestycydów, zdarza się również, iż ziarno przeznaczone do zasiewu zawiera związki rtęci. Za sprawą rolnictwa konwencjonalnego do gleby przedostaje się dużo azotanów, pestycydów, hormonów i stymulatorów wzrostu, z których powstawać mogą toksyny o charakterze rakotwórczym. Na jakość zdrowotną finalnych produktów ma również wpływ sposób ich przechowywania oraz konserwacji²².

²¹ <http://www.farmer.pl/agrosfera/farmertv/rynek-zywnosci-ekologicznej,41310.html> (dostęp: 18.04.2013).

²² J. Krupa, B. Romankiewicz, *Rolnictwo ekologiczne szansą produkcji bezpiecznej żywności oraz przemian w rolnictwie województwa podkarpackiego*, [w:] *Problemy ochrony przyrody, korzystania ze środowiska i promocji walorów*

Pozytywnym aspektem rozwoju rolnictwa ekologicznego jest fakt, iż metody gospodarowania ulegają ciągłym zmianom, z korzyścią dla zdrowia człowieka i środowiska przyrodniczego. Prowadzenie systematycznych badań w tym zakresie oraz zdobywanie wiedzy doprowadzają do nowych rozwiązań. Rolnictwo organiczne staje się alternatywą dla gospodarki konwencjonalnej, która powoduje dużo negatywnych następstw. Chęć zmiany gospodarowania konwencjonalnego na ekologiczne deklaruje coraz więcej rolników. Okres takiej zmiany zwykle trwa dwa lata, a trzy lata obowiązuje dla plantacji jagodowych lub sadowniczych. Przez ten czas zmieniane gospodarstwo rolne powinno sprostać wielu wymogom, które przestrzegane są w ekologicznym systemie, a także poddać się corocznej obowiązkowej kontroli. Gospodarz, który pozytywnie przeszedł kontrolę, po okresie dwuletnim uzyskuje zaświadczenie, że gospodarstwo jego uznane zostało za ekologiczne, a w trzy lata po złożeniu deklaracji otrzymuje certyfikat, który uprawnia go do sprzedaży swoich produktów jako zdrowe i bezpieczne. Certyfikat to gwarancja produkcji wyrobów pełnowartościowych wolnych od nawozów sztucznych bądź chemicznych środków ochrony roślin i daje możliwość handlu na rynku krajowym i zagranicznym²³.

System rolnictwa ekologicznego, nazywany także biodynamicznym czy organicznym, charakteryzuje się równowagą produkcyjną roślin i zwierząt, zapewniając jednocześnie zrównoważenie paszowo-nawozowe. Istotą tego systemu jest oparcie na mineralnych i biologicznych środkach produkcji nieprzetworzonych technologicznie, wpływa pozytywnie na stan środowiska i na jego bioróżnorodność. Zamyka również przepływ materii organicznej i głównych składników pokarmowych, wytwarzając system ekologicznej produkcji, który jest samowystarczalny. To wszystko prowadzi do zwiększającej się rezygnacji z tradycyjnego gospodarowania na poczet zbilansowanej produkcji zwierzęcej i roślinnej. Coraz częściej rolnicy wykorzystują to, co nasz kraj ma najcenniejsze, czyli wzorowe warunki upraw na glebach nieskażonych, idealnych w produkcji odżywczej i wysokojakościowej żywności. Taka żywność jest chętniej kupowana na rynku polskim, a także coraz częściej w Unii Europejskiej. Żywność ta swoją popularność zawdzięcza konsumentom, którzy od wielu lat nie propagują, a rozpowszechniają zdrowy styl życia, a przez to wymagają, aby wyroby były świeże, smaczne i wolne od metali ciężkich.

Na podstawie przeglądu dostępnych wyników badań można stwierdzić, że wielu konsumentów kupuje żywność ekologiczną regularnie, wybierając najczęściej produkty z nabiału. Dużą popularnością cieszą się także owoce, warzywa czy jajka. Wielu jest zwolennikami pieczywa ekologicznego. Najmniejsza liczba konsumentów wybiera soki i produkty mięsne. Główną barierą zakupu produktów ekologicznych dla wielu ludzi jest problem wysokiej ceny, jaką należy zapłacić²⁴. Inną barierą zakupu jest problem krótkiego terminu przydatności do spożycia. Produkty takie, nie mając w swoim składzie żadnych dodatków, muszą być skonsumowane w ciągu kilku dni, bo się popsują, nie

turystycznych południowo-wschodniej Polski, wschodniej Słowacji i zachodniej Ukrainy, (red.) J.R. Rak, Wydawnictwo Muzeum Regionalnego w Brzozowie, Brzozów 2012, s. 223–245.

²³ M. Darlewska, A. Gawrońska-Kulesza, B. Rutkowska, I. Suwara, A. Wysmulek, *Produkcja roślinna...*, *op. cit.*, s. 121–148.

²⁴ Krupa J., *Determinanty zachowań konsumentów na rynku żywności ekologicznej...*, *op. cit.*, s. 327–340.

mogą być przechowywane przez kilka tygodni w lodówce, jak w przypadku produktów konwencjonalnych (np. nabiał czy wędliny).

Produkty ekologiczne oceniane są przez respondentów bardzo pozytywnie, gdyż w ich opinii mają duży wpływ na zdrowie. Zawarte w żywności konwencjonalnej składniki są zagrożeniem dla organizmu człowieka, ponieważ zawierają wiele dodatków chemicznych, co może prowadzić do ryzyka wystąpienia poważnych chorób. Wielu ludzi mimo dostępności produktów ekologicznych wciąż sięga do tych produkowanych metodą konwencjonalną. Dzieje się tak głównie ze względu na różnice cenowe, jakie występują pomiędzy nimi. Z uwagi na duże bezrobocie oraz stosunkowo niskie zarobki wielu ludzi nie stać na zdrową, ekologiczną żywność.

Reasumując, można stwierdzić, że system rolnictwa ekologicznego, sprzyjający produkcji bezpiecznej i wartościowej żywności, wolnej od zanieczyszczeń chemicznych, przy jednoczesnym zachowaniu równowagi ekosystemu, to idealna alternatywa dla przeważającego rolnictwa konwencjonalnego w Polsce i w Europie Zachodniej²⁵.

7. Podsumowanie

Bardzo intensywny rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce ma miejsce od końca lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Po wstąpieniu do Unii Europejskiej nasz kraj ma przed sobą nowe wyzwania i możliwości rozwoju, jednak by móc to wykorzystać, należy poznać potrzeby i możliwości producentów rolnych oraz determinanty związane z zachowaniem konsumenta na rynku żywności.

Produkcja ekologicznej żywności w Polsce stale się rozwija. Każdego roku coraz większa ilość rolników decyduje się na zmianę systemu gospodarowania z konwencjonalnego na ekologiczny. Ma to związek w dużej mierze z licznymi dopłatami z Unii Europejskiej, która wspiera rozwój ekorolnictwa. Rynek żywności ekologicznej ma przed sobą przyszłość i szanse na zwiększenie swojego udziału na rynku żywności. Zachodzi jednak potrzeba ciągłego promowania rolnictwa ekologicznego, przy wykorzystaniu najnowszych i atrakcyjnych metod przekazu, aby docierać do coraz większej liczby odbiorców i zwiększać ich świadomość w tym zakresie. Coraz więcej rolników przekształca swoje gospodarstwa konwencjonalne na ekologiczne, a wiele programów europejskich wspiera ich rozwój, co może przyczynić się do powstawania nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich.

Głównym czynnikiem mającym wpływ na wybór żywności ekologicznej przez konsumenta jest troska o zdrowie swoje i najbliższych, a kupujący mają większą pewność, co do źródła ich pochodzenia oraz naturalnej metody produkcji²⁶. Społeczeństwo jest świadome zalet spożywania żywności ekologicznej, jednak nie przekłada się to na wielkość zgłaszanego popytu. Przyczyną tego stanu jest, m.in. wyższa cena wyrobów ekologicznych oraz utrudniona dostępność ich zakupu. W żywność ekologiczną w sklepach specjalistycznych zaopatrują się głównie osoby z wyższymi dochodami miesięcznymi, natomiast osoby o wykształceniu średnim zaopatrują się w żywność

²⁵ J. Krupa, B. Romankiewicz, *Rolnictwo ekologiczne szansą...*, op. cit., s. 223–245.

²⁶ J. Krupa, K. Krupa, *Rolnictwo ekologiczne czynnikiem...*, op. cit., s. 458–479.

ekologiczną głównie na targu, bazarze, m.in. ze względu na niższą cenę tej żywności, bądź też brak w rejonie ich zamieszkania sklepów specjalistycznych²⁷.

Bibliografia

1. Darlewska M., Gawrońska-Kulesza A., Rutkowska B., Suwara I., Wysmulek A., *Produkcja roślinna*, cz. 3, Wydawnictwo REA, Warszawa 2010.
2. Golonka A., Skoczylas T., *Rolnictwo ekologiczne alternatywą w produkcji żywności w województwie podkarpackim*, [w:] *Wielofunkcyjność obszarów wiejskich*, Materiały III Ogólnopolskiej Młodzieżowej Konferencji Naukowej „Młodzi naukowcy – praktyce rolniczej”, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2007.
3. Górny M., *Ekorozwój wsi i rolnictwa*, Wydawnictwo Duszpasterskie Rolników, Włocławek 2002.
4. Krupa J., *Determinanty zachowań konsumentów na rynku żywności ekologicznej w aspekcie ochrony środowiska*, [w:] J.R. Rak (red.), *Walory ekologiczne i turystyczne północnej części Euroregionu Karpackiego*, Wydawnictwo Muzeum Regionalnego w Brzozowie, Brzozów 2010.
5. Krupa J., Krupa K., *Rolnictwo ekologiczne czynnikiem gwarancji jakości żywności oraz zdrowia konsumenta*, [w:] *Transfer wiedzy i działań innowacyjnych w obszarze agrobiznesu. Uwarunkowania, mechanizmy, efekty*, (red.) S. Makarski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007.
6. Krupa J., Romankiewicz B., *Rolnictwo ekologiczne szansą produkcji bezpiecznej żywności oraz przemian w rolnictwie województwa podkarpackiego*, [w:] *Problemy ochrony przyrody, korzystania ze środowiska i promocji walorów turystycznych południowo-wschodniej Polski, wschodniej Słowacji i zachodniej Ukrainy*, (red.) J.R. Rak, Wydawnictwo Muzeum Regionalnego w Brzozowie, Brzozów 2012.
7. Łuczka-Bakuła W., *Rynek żywności ekologicznej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
8. Norberg-Hodge H., Gorelick S., Merrifield T., *Powrót gospodarki żywnościowej do korzeni. Lokalne alternatywy wobec globalnego przemysłu rolnego*, „Zielone Brygady”, Kraków 2007.
9. Romankiewicz B., Krupa J., *Stan i perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w województwie podkarpackim*, [w:] *Ochrona środowiska w aspekcie zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego Pogórza Dynowskiego*, (red.) J. Krupa, T. Soliński, Wydawnictwo ZGTPD, Dynów 2012.
10. Sobczyk W., *Substancje obce w żywności: żywność bezpieczna*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2000.
11. Tyburski J., Żakowska-Biemans S., *Wprowadzenie do rolnictwa ekologicznego*, SGGW, Warszawa 2007.
12. Żakowska-Biemans S., *Rynek żywności ekologicznej w Polsce – szanse i możliwości rozwoju*, WNT, Radom 2006.

Źródła internetowe

1. <http://ec.europa.eu>
2. <http://www.minrol.gov.pl>
3. <http://www.ijhar-s.gov.pl>
4. <http://www.wodr.poznan.pl>
5. <http://www.organicmarket.pl>
6. <http://www.podrb.pl>
7. <http://www.farmer.pl>

²⁷ J. Krupa, *Determinanty zachowań konsumentów...*, op. cit., s. 327–340.